

Veelgestelde vragen - thema 2

Het zien van educatieve behoeften

De veelgestelde vragen zijn beantwoord door de redactie, bestaande uit Anneke Dekkers, Eleonoor van Gerven, Nina Oosterveen, Ragnild Zonneveld en Yvonne den Boer.

H6 Hoofdstuk 6 - Van kenmerken naar kansen

Welke kenmerken zijn echt betrouwbaar en bruikbaar om (hoog)begaafdheid bij leerlingen in de praktijk te signaleren, gezien de verschillende visies en het feit dat intelligentie niet alles verklaart?

Betrouwbare kenmerken van (hoog)begaafdheid zijn lastig eenduidig vast te stellen. Creativiteit, snel leren en hoge intelligentie bieden houvast, maar verklaren slechts een deel. Belangrijk zijn ook motivatie, nieuwsgierigheid, doorzettingsvermogen bij interesse en creatieve oplossingen. In de praktijk helpt observatie van gedrag in de klas, aangevuld met verdiepende opdrachten, om talenten én knelpunten zichtbaar te maken. Omdat geen leerling hetzelfde profiel heeft, zijn context, persoonlijke factoren en gesprekken minstens zo belangrijk; een IQ-score alleen zegt weinig over leren en functioneren.

Hoe vertaal je specifieke leerlingkenmerken naar passende educatieve behoeften en interventies binnen de schoolcontext?

Het vertalen van leerlingkenmerken naar educatieve behoeften begint met een analyse van concreet gedrag en het stellen van gerichte vragen aan leerling, ouders en leraar. Centraal staat wat er moet veranderen: motivatie, leerstrategieën, samenwerking? Vervolgens onderzoek je in hoeverre de huidige leeromgeving hierop aansluit en welke inspanningen nodig zijn, zoals begeleiding, compacten, verrijking of specifieke materialen. Belangrijk is maatwerk: niet het label, maar de individuele leerbehoefte bepaalt de aanpak. Door observatie, gesprekken en samenwerking ontstaat een passend en haalbaar aanbod dat zowel cognitief als sociaal-emotioneel aansluit bij de unieke kenmerken en doelen van het kind.

Hoe ga je om met leerlingen waarvan we helemaal niet zeker weten of gedrag dat we bij hen zien wel komt door (hoog)begaafdheid?

Het is belangrijk om ruimte te creëren en de omgeving en/of aanpak aan te passen, zodat onderzocht kan worden wat de invloed is op het gedrag van de leerling. Het bieden van een rijke, uitdagende leeromgeving kan zichtbaar maken wat de leerling nodig heeft. Deze inzichten kunnen meegenomen worden in observaties en gesprekken, zodat het gedrag beter begrepen wordt en de ondersteuning passend kan zijn.

Waarom is het belangrijk dat leerlingen in de zone van de naaste ontwikkeling kunnen werken?

De zone van de naaste ontwikkeling ligt bij (hoog)begaafde leerlingen niet altijd waar je het verwacht op basis van de reguliere lesstof of vanuit het label (hoog)begaafdheid. Het in beeld brengen is belangrijk om te voorkomen dat leerlingen een te gemakkelijk of moeilijk aanbod krijgen, met allerlei problemen als gevolg. Ook is het van belang om kennis en vaardigheden goed in beeld te brengen, zodat leerlingen met de juiste vaardigheden en kennis het onderwijsproces verder kunnen doorlopen. Je kunt dit doen door bijvoorbeeld pre-assessment, didactisch onderzoek en het observeren van taak-aanpak en leerstrategieën.

H7 Hoofdstuk 7 - Educatief partnerschap

Welke rol spelen ouders en leraren binnen het systeem van educatief partnerschap en op welke gebieden kunnen zij daadwerkelijk invloed uitoefenen op het onderwijs van de leerling?

Educatief partnerschap houdt in dat school, leerling en ouders samenwerken aan de ontwikkeling van de leerling, met wisselende vormen van betrokkenheid: meeleven, meedenken, meewerken en meebeslissen. Ouders leveren kennis over interesses, talenten en sociaal-emotionele signalen en ondersteunen thuis, terwijl leraren leerbehoeften signaleren, instructie en differentiatie aanpassen en begeleiding coördineren. Samen beïnvloeden zij leermaterialen, tempo, uitdaging en sociaal-emotionele ondersteuning, afgestemd op het gedrag van de leerling. Formele identificatie is niet nodig; het gaat om passend reageren op zichtbaar gedrag binnen het systeem van directe en indirecte invloeden, waarbij alle partners unieke waarnemingen inbrengen.

Hoe kunnen ouders, leraren en leerlingen effectief samenwerken om de specifieke behoeften van (hoog)begaafde leerlingen te herkennen en hierop in te spelen?

Ouders, leraren en leerlingen werken effectief samen door open communicatie en erkenning van elkaars perspectieven. Ouders delen kennis over interesses, motivatie en sociaal-emotioneel functioneren; leraren signaleren leerbehoeften en bieden passende instructie of verrijking; leerlingen geven aan waar ze uitdagingen of interesses ervaren. Samen verkennen ze specifieke behoeften, stemmen kleine, haalbare doelen af, verdelen verantwoordelijkheden en evalueren interventies regelmatig. Vertrouwen, respect voor ieders rol en geduld bij veranderingen zijn essentieel. Zo ontstaat een coherente, leerlinggerichte aanpak die (hoog)begaafde leerlingen optimaal ondersteunt, zowel cognitief als sociaal-emotioneel, en talenten laat ontwikkelen.

Wanneer het met een leerling op school niet goed gaat, kunnen de gemoederen hoog oplopen bij ouders, leraren en andere betrokkenen. Wat kan in deze gevallen helpen?

Het hebben van een regievoerder draagt bij aan zorgvuldige communicatie, zeker als er veel partners betrokken zijn bij de situatie of als er frictie is ontstaan. Er is altijd iemand die het overzicht bewaart en die ervoor zorgt dat alle betrokkenen goed en tijdig geïnformeerd zijn. Doordat een ander de regie voert krijgen ouders de ruimte om in het proces de ouderrol te kunnen nemen.

Hoe kun je educatief partnerschap goed vormgeven met de leerling, ouders en professionals?

Met elkaar kun je de betrokkenheid en de mate van invloed op vier punten bespreken: meeleven, meedenken, meewerken en meebeslissen. Afhankelijk van de situatie heb je meer of minder invloed, maar meedenken en meeleven zijn belangrijk in de samenwerking. De verantwoordelijkheid van de leerling moet daarbij worden aangepast aan wat er in die situatie en gezien de leeftijd van het kind verwacht mag worden.

H8 Hoofdstuk 8 - Het snijvlak tussen onderwijs en zorg

Welke stappen kunnen scholen nemen om effectief samen te werken met leerlingen, ouders en externe zorgpartners bij het bieden van maatwerk aan leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid én bijkomende sociale of emotionele problematiek?

Scholen kunnen effectief samenwerken met de leerling, ouders en externe zorgpartners door gedeeld eigenaarschap centraal te stellen. Samen ben je verantwoordelijk voor het welzijn van de leerling. Het is niet nodig dat iedereen dezelfde taal spreekt; juist de verschillende invalshoeken kunnen elkaar ver-

sterken, zolang het maar duidelijk is wie wat doet en waarom. Transparante communicatie, een heldere rolverdeling en regelmatig overleg zijn cruciaal, net als afspraken over hoe het raamwerk uit het hoofdstuk wordt benut om structuur aan de samenwerking te geven.

Welke professionals dienen betrokken te worden bij de samenwerking tussen onderwijs en zorg om tot een volledig beeld van de leerling en passende ondersteuning te komen?

De leerling is de belangrijkste deskundige in het netwerk rondom hem of haar. Voor een volledig beeld en passende ondersteuning zijn betrokken: leraar/mentor die dagelijks zicht heeft op leren en gedrag; intern begeleider / zorgcoördinator, die afstemming en overzicht biedt; orthopedagoog/psycholoog, die ontwikkelingsvragen duidt; externe specialisten, zoals logopedisten of jeugdprofessionals; en ouders, die context en samenwerking leveren. Het gaat niet om het aantal betrokkenen, maar om verbinding tussen professionals, zodat inzichten samenkomen en een samenhangend ontwikkelperspectief ontstaat dat cognitieve groei én sociaal-emotioneel welzijn ondersteunt.

Hoe zorg je dat er ook aandacht voor de kenmerken van (hoog)begaafdheid blijft, ook als het gedrag steeds meer op de voorgrond treedt?

Neem zowel de kenmerken van (hoog)begaafdheid als het moeilijk verstaanbare gedrag structureel mee in observaties en gesprekken en maak een integraal plan voor het ontwikkelingsperspectief (OPP) met duidelijk aandacht voor (hoog)begaafd gedrag. Bespreek dit regelmatig in het multidisciplinair overleg, zodat talenten én ondersteuningsbehoeften in samenhang zichtbaar blijven en de leerling als geheel wordt begrepen. Zo voorkom je dat de begeleiding alleen maar probleemgericht wordt.

Soms is het bieden van maatwerk op school niet voldoende voor een (hoog)begaafde leerling om goed tot ontwikkeling te komen. Op zo'n moment is naast aangepast onderwijs ook zorg nodig voor de leerling. Hoe voorkom je nu dat iedereen naar elkaar gaat kijken en afwacht en er dus niets voor het kind gebeurt?

Dit kun je voorkomen door een raamwerk op te stellen voor samenwerking, gezamenlijke plannen en duidelijke, haalbare afspraken te maken op korte termijn – en deze ook uit te voeren. Belangrijk is dat alle betrokkenen dit vanuit het gedeelde perspectief van het kind doen: welk stapje is direct mogelijk om voor het kind direct verschil te maken, wie is er verantwoordelijk en wanneer volgt een terugkoppeling?

H9 Hoofdstuk 9 - Cultureel sensitief onderwijs

Hoe kan een leraar signaleren of een leerling met een andere culturele of sociaal-economische achtergrond (hoog)begaafd is, als de kenmerken hiervan minder zichtbaar zijn door culturele verschillen?

Leraren kunnen (hoog)begaafdheid bij leerlingen met een andere culturele of sociaal-economische achtergrond signaleren door verder te kijken dan standaardkenmerken en hun eigen referentiekader. Let niet alleen op prestaties, maar ook op creatief denken, probleemoplossend vermogen, nieuwsgierigheid en doorzettingsvermogen. Gebruik meerdere bronnen zoals observaties in verschillende situaties, werkstukken en gesprekken met ouders. Open communicatie met ouders en samenwerking met collega's of begaafdheidsspecialisten geven extra inzicht. Cultuursensitieve instrumenten helpen om talenten eerlijk te herkennen. Zo krijgen ook leerlingen met een andere achtergrond passende kansen om hun sterke kanten te laten zien en zich optimaal te ontwikkelen.

Hoe kan ik als leraar voorkomen dat ik leerlingen met een andere culturele achtergrond onbedoeld in hokjes plaats, terwijl ik toch rekening houd met hun unieke waarden en overtuigingen?

Om te voorkomen dat je leerlingen met een andere culturele achtergrond in hokjes plaatst, is het belangrijk culturele sensitiviteit als een houding te zien, niet als een vaste competentie. Wees je bewust van je eigen vooroordelen en reflecteer kritisch op je overtuigingen en privileges. Beoordeel iedere leerling op basis van individuele interesses, gedrag en sterke kanten, en wees nieuwsgierig naar hun waarden en overtuigingen zonder te generaliseren. Voer open gesprekken met leerlingen en ouders, pas onderwijs flexibel aan op hun behoeften en werk samen met collega's of specialisten. Zo combineer je respect voor culturele identiteit met rechtvaardige kansen en optimale ontwikkeling.

Hoe komt het dat leerlingen met een andere culturele achtergrond ondervertegenwoordigd zijn in plusklassen en minder kans hebben om op een havo/vwo-opleiding in te stromen?

Hiervoor zijn meerdere oorzaken aan te wijzen, zoals (onbewuste) vooroordelen en lage verwachtingen bij leraren, minder passende signaleringsinstrumenten en intelligentietests, onderwijs dat minder aansluit bij hun belevingswereld en ouders die minder mogelijkheden hebben om te ondersteunen. Leerlingen met een andere culturele achtergrond worden daardoor minder snel herkend en presteren minder goed op school.

Wie bedoelen we eigenlijk als we het hebben over leerlingen met een andere culturele achtergrond?

Vaak denken we aan leerlingen met een migratieachtergrond, maar dat is niet de enige groep. Het kunnen leerlingen zijn van wie één of beide ouders in het buitenland geboren zijn, maar ook een (over)grootouder van wie de cultuur is doorgegeven binnen de familie. Er is een groep kinderen die tijdelijk in Nederland woont. Ook kan een verschil in opleiding en beroep van de ouders zorgen voor culturele verschillen met de leraar. Ten slotte kan het verschil in sociaal-economische status doorwerken en zorgen voor minder aansluiting in het onderwijs. De groep 'leerlingen met een andere culturele achtergrond' is dus zeer divers.

H10 Hoofdstuk 10 - Als taal (of het ontbreken ervan) je in de weg zit

Hoe kunnen leraren zorgen dat ze het cognitieve potentieel van meertalige of biculturele leerlingen niet missen, ondanks taal- en cultuurverschillen?

Leraren kunnen het cognitieve potentieel van meertalige of biculturele leerlingen beter benutten door cultuur-sensitief en inclusief te werken. Kijk verder dan taalprestaties en culturele uitingen en focus op denken, probleemoplossend vermogen en creativiteit in diverse contexten. Geef ruimte aan de thuistaal om motivatie en zelfvertrouwen te vergroten en gebruik non-verbale of cultuur-faire toetsen om talent te signaleren. Creëer een veilige omgeving waarin leerlingen hun behoefte aan uitdaging durven tonen, erken hun culturele identiteit, benut observaties optimaal en werk samen met collega's en specialisten. Zo wordt potentieel tijdig herkend en passend ondersteund.

Hoe kun je als leraar signaleren dat een (hoog)begaafde leerling met een meertalige of biculturele achtergrond extra ondersteuning nodig heeft als taalvaardigheid hun denkvermogen of potentie mogelijk verhuult?

Leraren kunnen bij (hoog)begaafde meertalige of biculturele leerlingen extra ondersteuningsbehoefte signaleren door verder te kijken dan taalvaardigheid. Observeer probleemoplossend vermogen, creativiteit, logisch redeneren en inzicht, maar ook non-verbale en visuele uitingen, stil of sociaal wenselijk gedrag en reacties op onbekende woorden. Let op verschillen in gedrag bij bekende versus cultureel onbekende thema's. Gebruik diverse werkvormen zoals mondelinge opdrachten, praktijkopdrachten

en portfolio's, en stel gerichte vragen die aansluiten bij de thuissituatie. Stimuleer het delen van eigen ervaringen, betrek ouders en specialisten en let op sociaal-emotionele signalen zoals frustratie of verveling, zodat talent en ondersteuningsbehoefte zichtbaar worden.

Welke rol kan de thuistaal vervullen in het Nederlandse onderwijsaanbod?

Ruimte voor de thuistaal in het onderwijs kan bijdragen aan het zelfvertrouwen en de motivatie van de leerling. Culturele erkenning en ruimte voor identiteit – en dus voor de thuistaal – is fundamenteel voor het welzijn. Het behouden van de verbinding met de thuistaal en het Nederlands is van belang, ook als de thuistaal niet goed wordt gesproken door de leerling. Dit helpt de band met de culturele identiteit en met familieleden te versterken en voorkomt dat leerlingen het gevoel hebben dat ze in twee verschillende werelden leven.

Hoe schep je een constructieve omgeving voor ouders die een andere thuistaal hebben in de gesprekken?

Het is belangrijk de gesprekken goed voor te bereiden en ouders te vragen of ze bijvoorbeeld iemand mee willen nemen. Gebruik hiervoor niet Google Translate of een broer of zus van het kind. Let op jargon en vaktaal, en check of je boodschap goed is overgekomen zonder denigrerend te doen. Denk ook om bewustwording van aannames met betrekking tot het opleidings- of begripsniveau van de ouders. Ga niet harder praten maar luister goed, sluit aan bij wat de ouders vertellen en benoem de talenten van het kind.